

Afreportering af undervisning i selvmordsforebyggelse som del af tilvalget "Forebyggelse" på socialrådgiveruddannelsens 5. semester.

Af: Adjunkt, cand. psyk. Reza Javid og adjunkt, soc.rådg. Christine Hemme

Rammerne for undervisningen:

Det overordnede mål for undervisningen i selvmordsforebyggelse var: "at de studerende gennem et teoretisk og praksisorienteret forløb opnår viden om selvmord, mulige årsager til selvmord, risikogrupper, signaler og selvmordsforebyggelse. Får mulighed for at arbejde med egne holdninger til selvmord og gennem øvelse tilegner sig viden om og færdighed i at have en samtale med mennesker, der kan være selvmordstruede."

Da vi oprindeligt planlagde de to dage, vidste vi endnu ikke, hvor i uddannelsen vi kunne få placeret dagene. Resultatet blev, at den eneste mulighed vi havde, var at gøre dagene til en del af et tilvalg på 5. semester. Undervisningen kom derfor til at indgå i et tilvalgsfag over 3 uger med temaet "forebyggelse". Her var målsætningen: "At give de studerende mulighed for få et billede af bredden i forebyggende socialt arbejde, specifik viden inden for særlige indsatsområder samt indsigt i hvordan forebyggelse kan forstås på forskellige niveauer."

Dette betød at de studerende havde valgt tilvalget bredt og ikke selvmordsforebyggelse specielt. Der var 21 studerende på det pågældende tilvalg, hvilke skønnedes at være en god holdstørrelse for undervisningen i selvmordsforebyggelse.

Ud over de to dages undervisning i selvmordsforebyggelse havde vi en gæstelærer fra England der underviste i "Suicide among children and young people in the UK". Dette var ikke med i vores oprindelige plan for undervisningen om selvmordsforebyggelse, men en del af vores Internationale Program med brug af gæstelærere fra andre lande.

En ramme for vores undervisning på tilvalget og dermed også undervisningen i selvmordsforebyggelse blev, at de studerende fik "eksamen i hovedet" fordi vi på grund af flytning til nye lokaler pr. 1. januar var nødt til at lade dem starte på synopsiskrivning, medens der stadig var undervisning. Dette skulle vise sig at få en stor betydning for hele tilvalgets afvikling.

Tilrettelæggelse og opbygning:

1) Fordomme, holdninger og viden

De 2 dage er tænkt som et forløb, hvor deltagerne starter med at udtrykke og diskutere viden, tanker, holdninger og følelser i relation til selvmord. I gennem diskussionen stilles også spørgsmål, som man kan forsøge at få svar på i forløbet. Efter den indledende fase, hvor man kommer ind på emnet på en relevant og vedkommende måde med udgangspunkt i de studerendes egne holdninger

og viden, fortsætter forløbet med at få indput om de faktuelle viden og statistik om fænomenet (forekomst, risikogrupper o.s.v.). Disse faktorer forsøges relateret til faktisk viden om selvmord fra andre samfund, samt til de forandringer, der er sket med hensyn til både omfang, lokalitet og mønstre. Formålet er at de studerende får en sammenhængende overordnet billede af fænomenet selvmord (omfang, forekomst og forandringer over tid)

2) Teoretiske forklaringer

Der forsøges at formidle et omrids af nogle teoretiske konstruktioner, som forskellige discipliner har udviklet for at forstå og arbejde med selvmord. Også konstruktioner omkring døden inddrages. Selvmord er et fænomen, som er behandlet både i den filosofiske tradition og indenfor sociologi og psykologi (klinisk psykologi og socialpsykologi). Også klinisk psykologi og psykiatri behandler selvmord både teoretisk og metodisk m.h.p. forebyggelse og behandling. Forsøg på at kategorisere typer af selvmord diskuteres. Formålet er at de studerende får indsigt i at selvmord er et kompleks fænomen og at der kan være mange årsager og forhold, afhængig af den sociokulturelle, sociale og individuelle livskontekst. Gennemgangen af de forskellige teorier kan ikke være særlig dybtgående i denne sammenhæng på grund af tidsbegrænsning og formålet er at de studerende er orienteret om forskellige synsvinkler for selv at vælge fordybelsesgrad og perspektiv.

3) Praxis: det sociale arbejde

Selvmord kan defineres som et socialt problem og selvmordsforebyggelse og behandling er en samfundsopgave. Efter den faktuelle og teoretiske ekskursion nærmer vi os i forløbets anden dag den praksis, som vores studerende skal ud og agere i som socialarbejdere.

Her er følgende spørgsmål i centrum: Hvad eksisterer af specialiserede tiltag, institutioner og lign., der arbejder med forskning, forebyggelse, rådgivning og behandling? Hvad går deres arbejde ud på? Hvad kan man i ikke specialiserede institutioner gøre for at forebygge? Hvilke muligheder har man som socialarbejder i praksis for at forebygge selvmord og hvordan skal man vide hvor, hvornår og med hvilke metoder man skal satse? Hvordan er de erhvervede kvalifikationer som socialrådgiver relevante i relation til selvmordsforebyggelse og på hvilke måde kan de anvendes?

Udgangspunktet er at uddannelsen som socialrådgiver kvalificerer de studerende til at kunne arbejde helhedsorienteret med individer samt med hele sociale systemer som familie og lokalsamfund. Færdigheder som at analysere, planlægge indsats, koordinere, skabe overblik samt empati, samtale, kommunikation og rådgivning er alle yderst relevante kvalifikationer i at arbejde med såvel selvmord som andre sociale problemer. Formålet med denne praksisorienterede del af forløbet er således ikke så meget at lære de studerende disse kvalifikationer men mere en diskussion af hvordan man konkret kan sætte disse færdigheder i relation til socialt arbejde med forebyggelse af selvmord og omsætte kvalifikationer og viden i praksis med de personer, der kan komme i en situation, hvor selvmordet kan synes at være den eneste handlemulighed.

4) Livsverden

I tilrettelæggelsen af forløbet er der også lagt vægt på den fænomenologiske side af sagen, altså individers livsverden, sådan som de oplever den i en situation, hvor selvmord synes som en

mulighed. Hvilke overvejelser, tanker og følelser kan der være tale om? Denne side er lige så vigtig som de mere overordnede samfundsmæssige og/eller patologiske forhold, der kan være tale om.

5) Risiko for komplicerede kriser: pårørendes vanskelige situation

Som socialrådgiver arbejder man med mennesker i alle alderskategorier, der gennemgår vanskelige perioder i deres liv på grund af individuelle, familiemæssige, arbejdsmarkedsmæssige og andre forhold. Man kommer derfor med stor sandsynlighed til at arbejde med mennesker, der har selvmordstanker eller har forsøgt selvmord, men man kommer også til at skulle støtte og hjælpe pårørende til disse mennesker. Her er socialrådgivers kvalifikationer til at arbejde med sorg og krise og deres viden om krisepsykologi yderst relevant. Forløbet tager derfor også kort emnet op for at diskutere de pårørendes sorg, krise, ambivalens, skyldfølelser og dilemmaer.

6) Samtale om død og selvmord

I den sidste del af forløbet mener vi at de studerende kan arbejde og øve sig i at arbejde med samtale med personer, der har selvmordstanker eller har forsøgt selvmord. Som sagt mener vi at de studerendes generelle viden og færdigheder om samtale skaber gode muligheder for dette arbejde. Den sidste del af forløbet skal derfor handle specifikt om samtale med personer, hvor der kan være selvmordsrisiko.

Gæstelærer:

I vores første planlægning havde vi regnet med en gæstelærer til at undervise i og træne samtale, men det viste sig vanskeligt at finde en der havde den relevante erfaring og samtidig ville acceptere den timeløn vi kan tilbyde. Vi besluttede derfor selv at gennemføre den del, også selvom vi ikke havde timer til det.

Litteratur:

Vi valgte at sammensætte nogle tekster, vi mente var relevant i et kompendie i stedet for at henvise til bøger og tidsskrifter, som vi anbefalede til videregående læsning. Det er ikke så lige til at vælge få relevante tekster når litteraturen er omfattende, og der er mange pædagogiske overvejelser, man må gøre sig for at tekstsamlingen kan opleves alsidig, indbydende og vedkommende. Vi valgte at sammensætte tekster således at man kom omkring:

- filosofi, menneskesyn, etik, moral og holdninger
- sociologiske forklaringer og samfundskritik
- psykologiske og kommunikative forklaringer
- eksistens, død og holdning til døden
- vurdering af selvmordsrisiko
- forebyggelse gennem socialt arbejde
- samtale
- Psykiatrisk vinkel

Det viste sig i den efterfølgende evaluering at være en tilgang, som svarede til de studerendes behov.

Gennemførelse af undervisningen:

I store træk gennemførte vi undervisningen som planlagt. De største ændringer var, at der ikke blev vist filmklip i delen om fordomme, og holdninger, men i delen om signaler. Da oplægget om faktisk viden kom til at tage længere tid end beregnet, kom delen om signaler til at tage tid fra første punkt på andendagen - om forebyggende tiltag, som blev lidt kortere end beregnet. Denne prioritering blev taget ud fra betragtninger om, at det for socialrådgivere er vigtigt at vide noget om signaler og at forebyggende tiltag ændrer sig og er nemmere for de studerende at orientere sig om selv. Desuden blev filmen "Livtag" som sagt vist i forbindelse med signaler, hvilket gav anledning til dialog og refleksion på holdet. Livtag viser fire unge, repræsenterende meget forskellige risikogrupper og deres tanker om deres egne forsøg på selvmord. Den blev et meget godt og levende supplement til undervisningen, en fin illustration af, hvor svært det på forhånd kan være, at gennemskue hvem der er i risikogruppen og gav som sagt anledning til både undren, refleksioner og diskussioner.

Filmene "det tavse råb" blev brugt som et supplement til undervisningen om "den svære samtale" og altså som oplæg til, at de studerende selv skulle øve sig i samtalen.

Selve samtaleøvelsen blev gennemført med et mindre antal studerende (7). Vi valgte derfor at slå dem sammen til én gruppe. Gruppen fik udleveret en case samt roller til alle gruppens medlemmer så også de, der overværede samtalen, også havde en opgave. Da de studerende var noget usikre på, hvordan de skulle forholde sig i situationen, blev det meste af tiden brugt på at tale om, hvordan samtalen kunne gribes an – med relation til oplæg og film, samt de diskussioner vi tidligere havde haft. Dette var frugtbart, men ikke en øvelse som planlagt.

Erfaringsopsamling:

Vores erfaringsopsamling består af både en skriftlig evaluering af de to dage med undervisning i selvmordsforebyggelse, en mundtlig evaluering af det samlede tilvalg samt vores egne observationer og overvejelser.

Som ovenfor nævnt brød eksamen ind i undervisningen på den måde, at en del studerende valgte dele af undervisningen fra. Dette gjaldt også for undervisningen i selvmordsforebyggelse. Alle 21 mødte op den første dag, men anden dagen var en del fraværende. Til gengæld var de fremmødte meget engagerede i undervisningen.

Den skriftlige evaluering var meget samstemmende og positiv. Alle fandt undervisningen meget relevant og engagerende og med relation til praktisk socialt arbejde.

- *"det fungerede rigtig godt, satte mange tanker og diskussioner i gang"*
- *"der blev undervist på en måde, så man kunne omsætte til praksis"*

Starten på dagene med myter og fordomme blev et godt startskud til at de studerende fik drøftet og fortalt om egne normer og holdninger og legitimerede at man inddrog egne erfaringer.

- *"det var en god oplevelse at man kunne inddrage private erfaringer i undervisningen"*

For mange var det en øjenåbner at høre om statistikker, risikogrupper- og faktorer.

- *”Jeg blev overrasket over hvor mange der egentlig er i risikogruppe. De mennesker har en socialrådgiver jo mulighed for at møde”*

Kombinationen mellem oplæg, film, teori, diskussioner og øvelse blev bedømt til at være meget hensigtsmæssig, dog savnedes større mulighed for at diskutere de tekster der var i kompendiet.

- *”Jeg kunne godt ønske mig, at vi arbejdede mere med teksterne fra kompendiet, da I har valgt en masse spændende stof”*

Kompendiet var de studerende meget positive overfor, flere gav udtryk for at det var det bedste de havde mødt i studietiden. Dette var begrundet i alsidigheden med både teoretisk indhold og mere filosofiske artikler, der gav flere vinkler på forståelsen af selvmord. Nogle mente dog at der var for meget litteratur – begrundet med ”i disse eksamenstider”.

- *”et godt kompendium med mange vinkler på selvmord og selvmordsforsøg (det bedst sammensatte kompendium jeg har fået)”*
- *”kompendiet var meget spændende. Jeg blev inspireret og overrasket af nogle af teksterne og det er en god fornemmelse. Men der var for mange sider (især i disse eksamenstider)”*

Alle der havde udfyldt den skriftlige evaluering mente undervisningen var relevant for alle socialrådgiverstuderende, men at det er vigtigt, at det foregår på små hold, specielt øvelsesdelen og diskussionerne.

Ingen af de studerende har forholdt sig specifikt til ”samtaledelen”, hvilket kan skyldes ,at evalueringsskemaet ikke spørger specifikt ind, men lader det være op til de studerende at vælge hvilke dele af undervisningen, de vil kommentere. De studerende blev ved den mundtlige evaluering spurgt, om det var fordi, de ikke bryder sig om øvelser at så mange var fraværende til den del. Dette blev afvist og fraværet begrundet med eksamen og opgaven i tilvalget.

Resultaterne af den skriftlige evaluering blev understøttet af den mundtlige for hele tilvalget. Desuden gav nogle af de, der havde valgt ikke at deltage i andendagen af undervisningen i selvmordsforebyggelse, udtryk for, at de ”ikke havde personlig interesse i dette emne”. Andre tilkendegav, at fravalget af andendagen udelukkende drejede sig om, at de følte sig presset af både eksamen, og den opgave som tilvalget skulle munde ud i. Nogle mente at nogle af de andre emner i tilvalget skulle planlægges på tilsvarende måde.

Fra undervisnerside havde vi en klar fornemmelse af, at de studerende synes, at det var et spændende emne og der var meget engagement i diskussionerne og åbenhed overfor hinandens holdninger. Særligt andendagen hvor antallet af studerende var reduceret, blev der en meget intim stemning, hvor der blev åbnet op for egne erfaringer, både personlige og arbejdsrelaterede.

Nogle centrale diskussioner handlede om f.eks.: ”Retten” til at begå selvmord og holdningers betydning for arbejdet som socialrådgiver. Socialrådgiverens mod til at berøre emnet, kan man tåle en afvisning, hvor langt rækker ens ansvar m.m. En tredje diskussion gik på, hvad rammerne for det sociale arbejde betyder for vores muligheder for at handle. Dette er kun nogle eksempler, vi kom langt omkring i løbet af de to dage.

Vi viste to film i forløbet, ”Det tavse råb” og ”Livtag”. Begge var meget relevante og gav anledning til diskussioner og eftertænkning. Begge film er relativt korte, hvilket gør dem meget fine som supplement til undervisningen – og giver det som andre pædagogiske virkemidler ikke kan, nemlig give seerne en fornemmelse af at få et kig ind i ”virkeligheden”.

Blandingen af undervisningsformer fungerede i det hele taget godt, og prioriteringen af tid til diskussioner var ligeledes hensigtsmæssig. Vi vurderer, at vi godt kunne have brugt yderligere tid til emnet, men at to dage på den anden side er en rimelig prioritering og vi vurderer at formålet med undervisningen er opnået. Det at vi selv havde valgt at gennemføre delen med samtale viste sig at være hensigtsmæssig, da det gjorde at diskussioner/temaer fra tidligere dele af undervisningen nemt kunne drages ind.

Justeringer:

For størstedelen af programmet gælder at vi vil fortsætte på sammen måde. Med hensyn til teorier om selvmord vil der dog blive justeret, så kun enkelte retninger indgår, men mere dybdegående. Med hensyn til forebyggelsesdelen i starten af andendagen, vil vi forsøge at lave en aftale med socialrådgiveren på Center for selvmordsforebyggelse i Århus, der skal fortælle om deres arbejde med selvmordstruede.

De studerendes ønske om at inddrage teksterne fra kompendiet mere eksplicit, vil vi forsøge at imødekomme igennem alle programdele.

Selvom samtaledelen ikke kom til at fungere som planlagt, vil vi også i den kommende undervisning forsøge øvelsen, da vi med baggrund i den ”unormale” situation ikke mener, at den første gang kan bruges til generalisering.

Plan for implementering i egen institution:

Vi mener det optimale ville være at alle studerende fik undervisning i selvmordforebyggelse, da der som socialrådgiver er stor sandsynlighed for at støde ind i enten selvmordstruede eller pårørende. På den måde vores studie er planlagt, er der dog ikke mulighed for, at det kan lade sig gøre p.t. Undervisningen i selvmordsforebyggelse vil derfor fortsat være en del af tilvalget ”Forebyggelse” på 5. semester, og er på den måde implementeret i socialrådgiveruddannelsen. Næste gang løber af stabelen den 4-5 marts 2004.

Med venlig hilsen

Reza Javid og Christine Hemme